

Yalıtılmış Kabileler

Sosyal antropologların -ve insanlığın- önemli bir meselesi var:

Yalıtılmış kabilelerle ilişki kurmak ya da kurmamak... Geçtiğimiz aylarda yaşanan bir olay, kısa süreliğine de olsa gündemimize sosyal antropolojiyi yerleştirmişti. Hayatlarında ilk kez helikopter gören, vücutlarını değişik değişik renklere boyamış yerliler, *ilkel* silahlarını *uygar* insanlara yöneltmişti. Hatta bazı haberciler onları “Kuş-Tanrı’ya korkuyla saldıran yeryüzündeki son yalıtılmış kabile” diye nitelendirmişti. Yalıtılmış kabileler bizlere çok şey düşündürüyor. “Onlara müdahale etmeye hakkımız var mı?” ya da “İçinde yaşadığımız uygarlık onlarınkinden gerçekten daha iyi mi?” gibi sorular bunlardan yalnızca birkaçı...

Antropoloji ve onun alt dalları, temel bilim ve teknolojideki gelişmelerin günümüzde ulaştığı noktada nanoteknolojinin ve uzay çalışmalarının gölgesinde kalabiliyor. Oysa en az botanik ya da tıp kadar önemli bir bilim dalından söz ediyoruz. Bu bilim dalını yakından ilgilendiren ve geçen mayıs ayında haberlere yansıyan yukarıdaki olayı hemen anımsayacaksınız. Bilim ve Teknik dergisinde de okuduğunuz ve “Brezilya’da dünyayla hiç iletişim kurmamış bir kabile bulundu” şeklindeki bu haber, kabilenin varlığının uzun süredir bilindiği, ancak ilk kez fotoğraflandığı bilgisiyle pekişmişti. Fotoğrafların çekilmesinin asıl nedeninin, yerlilerin yaşam alanlarının işgalini engellemek ve özgürlüklerini korumak için konuya dikkat çekmek olduğu Brezilya’daki Ulusal Yerli Vakfı (FUNAI) tarafından açıklanmıştı. Ne var ki bu haber, kısa süre sonra önemini yitirdi.

Ama ortada önemini hâlâ koruyan bir gerçek var: Dünya üzerinde 100’den çok kabile, dünyanın geri kalanıyla iletişime geçmeden varlığını sürdürüyor. Birçoğu Amazon’un yoğun bitki örtüsü içinde yaşamlarını sürdüren bu kabilelerden artık çok azı bilgimiz dışında. Ancak önümüzde şöyle zor bir soru var: Onların yaşamlarına müdahale etme hak-

kımız var mı? Bu insanlık açısından olduğu kadar, bilim etiği açısından da son derece önemli ve karmaşık bir soru.

Yalıtılmış kabileler, antropoloji (insanbilim) için, özellikle de sosyal antropoloji (insanların sosyal gruplar içinde nasıl davrandığını inceleyen bilim dalı) için biçilmiş kaftandır. İnsanın incelenmesi ve insanlığın gelişimi söz konusu olduğunda geçmişe yönelik kuramlar üretmek yerine bu topluluklara yakından bakmak, çok daha fazla ipucu sunar. Karşımızda hayal edebileceğimizden de iyi, dört dörtlük bir laboratuvar ortamı vardır. Yapılacak gözlemler bize bu kabilelerin yaşayışı, kendi içlerindeki ilişkileri, inançları ve başka özelliklerine ilişkin birçok bilgi sunacak, bu da insanlığın gelişimine ve evrimine kafa yoran

Mağaralarında çubukla ateş yakmaya çalışan Tasaday insanların gösteren, 1970’li yıllarda Filipinler’de çekilmiş bir fotoğraf.

Geçtiğimiz Mayıs ayında FUNAI uzmanlarınca saptanan ve Brezilya'nın Peru sınırında, Amazon ormanlarının içinde yaşayan, yalıtılmış kabilenin fotoğrafları bir süreliğine de olsa dünya gündemini meşgul etmişti. Ancak bu yerliler de ötekiler gibi kısa sürede unutuldu.

bilim insanlarına eşî bulunmaz veriler sağlayacaktır. (Bu noktada, yalıtılmış kabilelerin günümüzün uygar insanına göre “daha geri” kabul edilen kültürel ve teknolojik düzeylerinin, onların hâlâ ilkel devirleri yaşayan topluluklar olduğu yargısını da beraberinde getirdiğini ekleyip konumuza devam edelim.)

Dünya Üzerindeki Yalıtılmış Kabileler

Gerçekten de dünya üzerinde hatırı sayılır miktarda yalıtılmış ya da yarı yalıtılmış kabile vardır. İnternet'te yapılacak basit bir taramada yalıtılmış kabileler (uncontacted peoples) arandığında, 100'ün üstünde ayrı kabileden söz edildiğini görürsünüz. 2007'de FUNAI Yeni Gine'nin 44 kadar yalıtılmış kabileye ev sahipliği yaptığını, Brezilya'nın Amazon bölgesinde 67 yalıtılmış kabile olduğunu açıklamıştı. Bunların dışında Güney Amerika'nın başka ülkelerinde, Afrika'da, Okyanusya'da, Asya'da, hatta Kuzey Amerika'da bile yalıtılmış kabilelere rastlamak olası. Kendilerine özgü dilleri olan bu kabilelerden bazılarının, insanın Afrika kıtasından dünyaya dağılımından bu yana yalıtılmış halde olabileceği sanılıyor. Bu

kabilelerde yaşayanların sayısının 20 ile 500 arasında değiştiği düşünülüyor. Çoğu 100-200 kişilik olan ve kendi kendine yetebilen bu gruplardan bazıları, dış dünyayla iletişime geçmekten özellikle kaçınıyor, hatta kendilerine yaklaşan yabancılara şiddetle karşılık veriyor. Yabancılara yönelik, “sizi burada istemiyoruz” anlamına gelen bu tepki hiç de anlamsız değil aslında.

Amazon'un bir kolu olan Cononaco ırmağı, yalıtılmış kabilelerin yaşadığı bölgenin sınırını çiziyor.

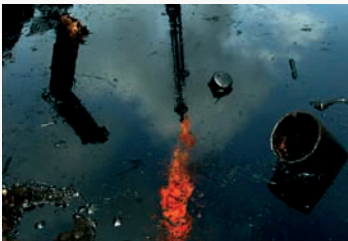
Korumak için Kurulan Bir Örgüt: Survival International

Amazonların zengin bitki örtüsü ve yeraltı kaynakları, burada yaşayan yalıtılmış kabileler için ne yazık ki bir tehdit kaynağı olabiliyor. Çünkü açılan petrol kuyularının sahipleri ve bölgeyi istila eden kereste tüccarları, yerli halkı kazançlarının önünde bir engel olarak görüyor. 1960'lı yıllarda Brezilya'da yaşanan ve "11. Paralel Katliamı" olarak bilinen korkunç olay bunu açıkça gözler önüne seriyor. Bir köy dolusu Cinta Larga yerlisinin öldürüldüğü olay daha sonra yargıya taşınmıştı. Bu olaya bakan yargıç "Daha önce böylesi bir vahşet, nefret ve bencillikle karşılaşmamıştık. İnsan yaşamı hiç bu kadar değersizleşmişti." şeklinde demiş vermişti.

Yakın dönem dünya tarihi, dünyanın geri kalanıyla iletişimden özenle kaçınan kabilelerin köleleştirilmesi, düşük bir karşılıkla işçiliğe zorlanması ve toplu halde öldürülmesi olaylarıyla dolu. Yerli haklarını savunan Londra merkezli Survival International adlı örgüt, temel olarak bu olaylara dikkat çekiyor. Yalıtılmış kabilelerin günümüzde etkilendiği ve yaşamlarını tehdit eden durumları kamuoyuna duyurmayı ve bunları uluslararası hukuk aracılığıyla engellemeyi amaç-

Ekvator'daki Huaoroniler'in yaşam alanını tehdit eden petrol kuyularından birinin alevi ve çevreye yaydığı zehirli maddeler

Bağış toplama ve gönüllüler aracılığıyla yalıtılmış kabilelere yardım elini uzatmaya çalışan bu örgütün İnternet sayfasında dünya üzerine dağılmış yalıtılmış kabilelerle ilgili bilgiye, fotoğraf ve videolara ulaşılabilir. Güncel haberlere de yer verilen sitede koruma amaçlı kampanyalar da yer alıyor. Sitedeki "eğitim" başlığı altından ulaşabileceğiniz ilginç bir uygulama da Kuzey Amerika'nın eski yerlilerinden Powhatanların 400 yıllık tarihine, İngiliz göçmenlerle ilişkilerine ve ünlü Pocahontas öyküsüne değinen ücretsiz bir eğitim paketi.

Amazonlar'da yaşayan bir Bai oğlunu jaguar postuyla sarıyor.

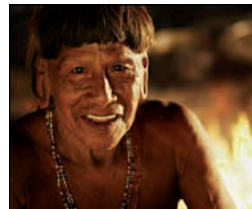
Yalıtılmış kabilelerde yaşayanlar, yer yüzünün en korunmasız ve kırılgan insanları. Survival International'ın 6 Kasım 2008 tarihli haberine göre, bu kabileler içinde özellikle Peru'nun Amazon bölgesinde yaşayanların üç yıl içinde yok olma tehlikesi var. Yazının başında değinilen haberde adı geçen FUNAI'nin uzmanlarından Jose Carlos Meirelles'e göre yasadışı odunculuk bu tehdidin en önemli nedeni. Çözümse hükümetin derhal duruma müdahale etmesi ve bu kabileleri koruması.

Çünkü yalıtılmış kabilelerin uygar dünyayla hemen hemen her karşılaşması, onlar için çok temel bir tehdit oluşturuyor: Bulaşıcı hastalıklar. Bizdekine benzer bir bağışıklık sisteminden yoksunlar; çünkü geçirdiğimiz hastalıklarla şimdiki kadar hiç karşılaşmadılar. Oysa onları keşfe çıktığımızda, taşımakta olduğumuz ve artık bedenimizin alıştığı basit bir soğuk algınlığı virüsü bile onlar için öldürücü olabiliyor. Bizim aşılandığımız ancak onların herhangi bir korunma duvarına sahip olmadığı daha ağır hastalıklarsa bu kabileleri tümüyle ortadan kaldıracak güçte. Ne yazık ki tarih veba, çiçek, verem gibi salgınlarla yeryüzünden neredeyse silinen yalıtılmış kabile örnekleriyle dolu...

Bilim İnsanlarının Yalıtılmış Kabilelere Yaklaşımı

Artık yazının başında söz edilen *meseleye* dönebiliriz. Sosyal antropolojinin, kendisi için çok uygun bir laboratuvar ortamı sunan yalıtılmış kabilelerle temasa geçip geçmemesi *meselesine*. Görüldüğü gibi yalıtılmış kabileler son derece korunmasız ve kırılganlar. Onlarla ilişkiye geçmeye çalışmak bile başlı başına bir adaletsizlik olabilir; bilim adına olsa bile. Bu yüzden günümüzde antropologlar konuyu bu farkındalıkla ele alıyor.

Ancak geçmişte aynı bilinçli yaklaşımın sergilenmediğini söylemek kolay değil. Bilim insanlarının da, tıpkı gezginler, işgalciler, kereste tüccarları ve misyonerler gibi, taşıdıkları hastalıklarla bu ilk teması bir felakete dönüştürdüğü durumlar oldu. Kimi zaman da *uygar* insanla yerlinin ilk temasıyla ilgili anlatıları, uygar insanın üstün ve bilen kişi edasıyla aktarmasıyla apayrı bir sosyal antropoloji malzemesi olabiliyor. Çünkü batılı ve modern insanın, çağdaş yerlilerle iletişim sırasında takındığı üstünlük taslayan tavır, birçok başka soruyu akla getiriyor.

Yalıtılmış kabilelerin kendine özgü dilleri ve inançları vardır. Amazonlar'daki yalıtılmış kabilelerden birinde yaşayan Kemperi adlı bu şaman, bir jaguara dönüşmesiyle nam salmış.

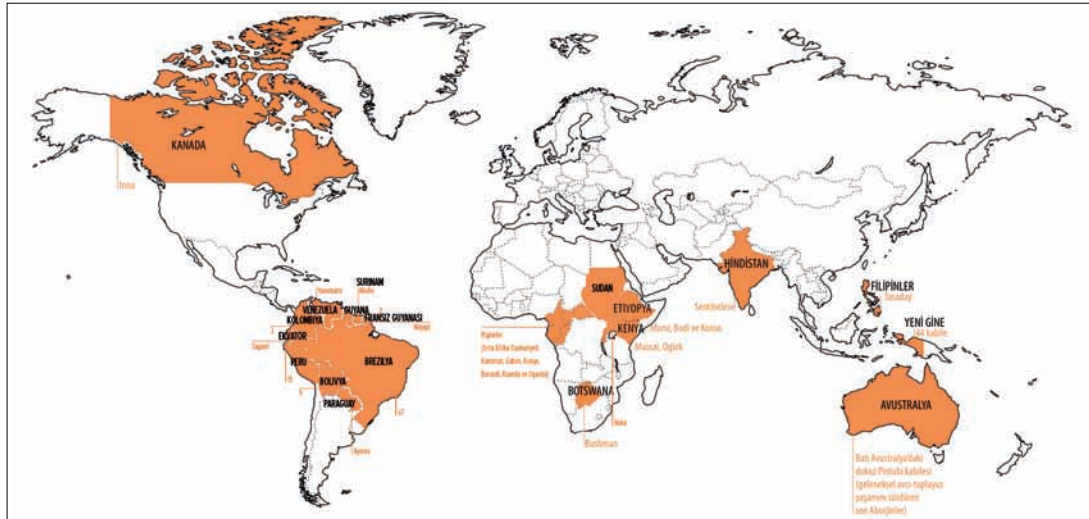
Bunun güzel bir örneğini, bize belgeselleriyle bilimi sevdiiren, BBC'nin ünlü yapımcısı David Attenborough, 1971'de çektiği "Haritadaki Boşluk" (A Blank on the Map) adlı belgeselinde veriyor. Attenborough, Yeni Gine'de cangılın içinde bir keşif yolculuğuna çıkıyor ve daha önce hiç iletişime geçilmemiş yerlilerin peşinde haftalar geçiriyor. En sonunda yerlilerle karşılaşılıyor, onlarla -ortak bir dilleri olmadığı için- hareketlerle konuşuyor, hatta değiş tokuş usulüyle alışveriş bile yapıyor. İşte, bu karşılaşmayı gösteren sahneler, uygar insanın kendisiyle aynı türden başka bir canlıyla -yine bir insanla- arasındaki çarpıcı diyalogu bir antropoloji deneyine çeviriyor.

Teknolojik olarak geri veya ilkel kaldığı düşünülen yalıtılmış kabileleri modern dünyanın nimetle-

Oysa yalıtılmış kabileler içinde yaşadıkları ekosistemi çok iyi tanıyan ve ona son derece iyi uyum sağlamış bir bilgi birikimi ve geleneğin taşıyıcıları. İnsan ve ekosistemi arasındaki dengenin sürdürülebilirliğini nasıl sağlayabileceğimizi düşünüp durduğumuz günümüzde, bu bilgiye kendi ekosistemleri için sahip olan yalıtılmış kabileleri modernleştirerek insanlığın sahip olduğu bir bilgi ve deneyimin de sonsuza dek kaybına neden olmaz mıyız? Yalıtılmış kabilelerde yaşayan yerlilere taş devrinden kalan ve er ya da geç yok olmaya yazgılı kalıntılar gözüyle bakmak, tarihin de tersini kanıtladığı bir düşünce. Yaşam alanları koruma altında kaldığı süreçte en az çevrelerindeki uygar insanlar kadar ve belki de onlardan daha sağlıklı ve mutlu bir yaşam sür-

David Attenborough'nun 1971'de BBC için çektiği "Haritadaki Boşluk" belgeselinden alınan bu karelerde ünlü doğaseveri, Yeni Gine'de karşılaştığı yalıtılmış yerlilerle görüşüyor. Onlara sorular yöneltiyor ve burunlarındaki, kulaklarındaki takılara ilişkin bilgi alıyor. Yerliler güler yüzlü ancak mesafeli; oysa Attenborough onlara dokunmaktan çekinmiyor, onları inceliyor, beden dili ve jestleri, kendini yerlilere göre nasıl konumlandığına ilişkin ipuçları veriyor.

Amazon ormanlarındaki tek insan ürünü ses, oduncuların elektrikli testelerinin sesi. Bu sesi duyan yalıtılmış kabileler, tehlikenin yakınlarda olduğunu hemen anlıyor.

riyle buluşturmanın getirdiği etik sorunlar yanında son derece pratik sorunlar da var. Küreselleşme ile birlikte yaşam biçimlerinin birbirine benzemeye başlaması, kültürel bilgi çeşitliliğinin hızla kaybolması anlamına geliyor. Diğer canlı türlerinde genetik çeşitliliğin azalması onları herhangi bir yaşamsal tehdit karşısında yok olmaya ne kadar yaklaştırıyorsa, kültürel bilgi ve deneyim çeşitliliğinin azalması da insan soyunu olası bir yaşamsal tehdiye karşı o kadar güçsüz bırakıyor.

melerinin önünde hiçbir engel yok. Belki de bizler durup düşünmeliyiz: İleri teknoloji ve kentli yaşam biçimlerimizle vardığımız nokta gerçekten onlardan daha mı ileri?

Kaynaklar

http://en.wikipedia.org/wiki/Uncontacted_peoples
<http://www.survival-international.org>
<http://uncontacted.com/>
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7426794.stm>

http://www.seedmagazine.com/news/2008/09/turning_a_blind_eye.php
 Attenborough, D., "Attenborough in Paradise and Other Personal Voyages: A Blank on the Map", BBC, 1971